

УДК 631.155(477)

Стан і перспективи розвитку державного фінансування АПК України

Світлана Георгіївна Черемісіна,
професор кафедри обліку та аудиту
Севастопольського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
доктор економічних наук

Анотація. Проаналізовано сучасний стан та обґрунтовано необхідність державної підтримки розвитку фінансової інфраструктури аграрного сектору України. Виявлено можливості формування самостійної бази рефінансування сільського господарства. Обґрунтовано пріоритетні напрями державної підтримки розвитку агропромислового комплексу країни.

Ключові слова: державна підтримка сільського господарства, «жовта і зелена скриньки», спеціалізовані державні фінансово-кредитні установи, загальний і спеціальний фонди державного бюджету, Національний банк України, Міністерство аграрної політики.

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс залишається одним із найважливіших секторів економіки. Його ефективний розвиток вирішує питання продовольчої безпеки, формує ефективний ресурс зовнішньоекономічної діяльності, створює надійне джерело бюджетних надходжень і потужний виробничо-економічний потенціал для розвитку сільських територій та економіки держави в цілому.

Об'єктивно зумовлені особливості агропромислового виробництва вимагають суттєвої державної підтримки галузевого виробництва. Аграрні підприємства функціонують в умовах економічної нестабільності та цінової невизначеності. Держава проводить заходи із фінансування діяльності суб'єктів господарювання аграрного сектору з метою забезпечення життєздатності та стабілізації сільського господарства і розвитку його конкурентоспроможності. Проте, незважаючи на щорічне збільшення обсягів фінансування, сільське господарство залишається малорентабельним.

Зазначимо, що наявне збільшення обсягів державної фінансової підтримки не стимулює товаровиробників до зростання обсягів та ефективності виробництва сільськогосподарської продукції. Тому фінансова підтримка повинна орієнтуватися на стимулювання аграрного виробництва і надаватися, перш за все, товаровиробникам, які забезпечують ефективне використання наявних ресурсів.

Сучасний вплив держави на сільське господарство характеризується недосконалістю, необґрунтованістю та хронічною недостатністю фінансування галузі, що потребує перегляду форм і методів державної підтримки АПК.

Аналіз останніх досліджень. Проблема фінансового забезпечення розвитку сільського господарства загалом і його державної складової зокрема присвячені праці П. Т. Саблука, М. Я. Дем'яненка, А. Д. Діброва, Б. Й. Писхавера, П. І. Гайдучького, В. В. Юрчишина, О. М. Могильного, В. К. Збарського, А. Ф. Головчука та ін. Проте цілісної ефективної моделі державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки немає, тому це питання потребує подальшого вивчення і вдосконалення. Також необхідним є вдосконалення

механізму державного фінансування аграрних товаровиробників щодо орієнтування на пріоритетність напрямів і потенційні можливості конкретних підприємств.

Метою статті є аналіз сучасного стану державної фінансової підтримки аграрних підприємств і обґрунтування напрямів щодо вдосконалення та оптимізації механізмів державного фінансування АПК України.

Виклад основного матеріалу. Об'єктивна необхідність державної підтримки сільського господарства обумовлена його високим стратегічним значенням у забезпеченні продовольчої безпеки країни і житті суспільства, поряд із низькою привабливістю для приватних інвесторів і кредиторів.

Державна підтримка сільського господарства – це складова системи державного регулювання, що являє собою сукупність правових, фінансово-економічних, організаційних та інших заходів держави щодо стимулювання розвитку сільськогосподарського виробництва і сільських територій у потрібному для суспільства напрямі [1].

У системі фінансово-економічного механізму розподільних відносин функціонуючого підприємства виокремлюються два джерела інвестиційних ресурсів – внутрішні, які є вкрай недостатніми, і зовнішні, пошук і залучення яких є головними завданнями інвестиційного розвитку аграрного сектору економіки.

Об'єктивні особливості і специфіка аграрного виробництва потребують виваженої, обґрунтованої та дієвої державної політики, направленої на фінансову підтримку галузевих складових і конкретних агроформвань.

Фінансування діяльності підприємств АПК здійснюється з урахуванням специфіки функціонування галузі. Фінансування видатків з Мінагрополітики здійснюється згідно з помісячним розписом асигнувань державного бюджету за рахунок коштів Загального фонду державного бюджету (табл. 1).

На фінансування підприємств АПК 2012 року виділено на 47,7% більше, ніж 2009-го, але на 23% менше порівняно із 2011-м. У 2012 році фактично профінансовано 81,8% від затвердженої суми (порівняно із 100% фінансуванням у 2011 р.).

Таблиця 1

Фінансування підприємств АПК України, 2009–2012 рр., млн грн

Видатки	2009 рік		2010 рік		2011		2012	
	затверджено	фактично профінансовано	затверджено	фактично профінансовано	затверджено	фактично профінансовано	затверджено	фактично профінансовано
Фактично виділено, усього	4 387,3	4 254,5	3 623,3	3 623,3	5 571,7	5 571,7	6 253,0	5 865,0
у т. ч. на підтримку розвитку підприємств АПК	934,3	843,6	285,7	285,7	1 792,8	1 792,8	1 380,4	1 128,9
Фактично перераховано, усього	4 387,3	4 254,5	3 623,3	3 574,8	1 792,8	1 792,8	6 253,0	5 865,0
у т. ч. на підтримку розвитку підприємств АПК	934,3	843,6	285,7	242,0	1 792,8	1 792,8	1 380,4	1 128,9

Примітка. Дані Міністерства аграрної політики України.

За даними Мінагрополітики, 2012 року найбільший обсяг коштів (670,9 млн грн) – це фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі, у т. ч. 378,8 млн грн надано підприємствам АПК як механізм здешевлення кредитів, 152,5 млн грн – на часткове відшкодування тваринницьким підприємствам вартості будівництва та реконструкції ферм і комбікормових

виробництв. Фінансова підтримка створення оптових ринків сільськогосподарської продукції 2012 року становила 100,2 млн грн, на заходи щодо створення Державного земельного банку перераховано 120 млн грн.

Фінансування видатків у Мінагрополітики здійснюється також за рахунок коштів Спеціального фонду державного бюджету (табл. 2).

Таблиця 2

Фінансування АПК за рахунок коштів Спеціального фонду у 2011–2012 рр., тис. грн

Видатки	План		% виконання плану	
	2011	2012	2011	2012
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі	-	5 000	-	29,9
Витрати Аграрного фонду, пов'язані з комплексом заходів із зберігання, перевезення, переробки та з експортом об'єктів державного цінового регулювання державного інтервенційного фонду	445 900	765 500	92,7	37,2
Державна підтримка розвитку хмелярства, закладення молодих садів, виноградників та ягідників і нагляд за ними	556 750	1 075 000	84,9	59,9
Надання кредитів фермерським господарствам	28 000	27 000	100,0	103,0
Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі на умовах фінансового лізингу	-	5 024	-	0,0
Державна підтримка галузі тваринництва	2 030 000	732 000	5,3	57,4
Формування державного інтервенційного фонду Аграрним фондом, а також закупівля матеріально-технічних ресурсів для потреб сільськогосподарських товаровиробників	8 712 338	7 200 000	39,8	83,0
Міжнародна діяльність у галузі рибного господарства	2 236	1 480	89,2	89,5
Усього,	12 112 396	10 043 906	37,3	73,2
у тому числі на підтримку розвитку підприємств АПК	11 430 338	9 044 824	35,9	78,1

Примітка. Дані Міністерства аграрної політики України

Загальний обсяг фінансування АПК за рахунок коштів Спеціального фонду держбюджету за останні два роки знизився на 17% (10,04 млрд грн). Планові показники обсягів фінансування 2011 року було виконано на 35,9%, а 2012-го – на 78,1%.

Також збільшилися показники виконання плану фінансування галузі тваринництва, формування державного інтервенційного фонду та надання кредитів фермерським господарствам.

Основними причинами слабкої дієвості механізму державної підтримки АПК є недосконалість механізмів отримання та розподілу бюджетних коштів і порушення бюджетної дисципліни при їх використанні.

Щорічна зміна порядку та механізмів виділення коштів з державного бюджету, їх громіздкість, запізнє затвердження і постійне протягом року внесення до них змін спричиняють несвоєчасне отримання коштів державної фінансової підтримки та неефективне їх використання і повернення наприкінці року до державного бюджету [4].

Також у цьому контексті варто звернути увагу на Державну цільову програму розвитку українського села на період до 2015 року, у додатку до якої визначено обґрунтовані показники надання державної підтримки для забезпечення розвитку сільських територій, сільськогосподарського виробництва та аграрного ринку в цілому.

Цим документом передбачено виділення коштів на зазначені вище цілі впродовж 2008–2015 рр. в обсязі понад 120 млрд грн [3]. Якщо врахувати, що за три із семи років виконання програми цей обсяг становить не більше ніж 20% [2], то можна зробити висновок про явне недофінансування аграрного сектору України. Крім того, за цих умов уся сума бюджетного фінансування нівелюється за рахунок наростаючого диспаритету цін.

Після вступу України в СОТ бюджетна підтримка сільського господарства нашої країни регулюється Угодою про сільське господарство. Відповідно до неї переважна більшість заходів державної підтримки

сільського господарства, що впроваджуються в Україні, належить до «жовтої скриньки», це ті програми, які спрямовані на стимулювання виробництва і підвищення прибутковості, серед них [12]: бюджетна тваринницька дотація; державна підтримка виробництва продукції рослинництва (дачування на гектар посівів, часткова компенсація вартості мінеральних добрив); підтримка селекції в рослинництві і тваринництві; часткова компенсація вартості складної сільськогосподарської техніки вітчизняного виробництва; фінансова підтримка через механізм здешевлення кредитів; здешевлення вартості страхових премій; фінансова підтримка фермерських господарств; фінансова підтримка агропромислових підприємств, що перебувають в особливо складних кліматичних умовах; закладання і нагляд за молодими садами, виноградниками, ягідниками, хмільниками.

До «зеленої скриньки» належать заходи з державної підтримки, що не впливають або мають мінімальний вплив на аграрне виробництво і торгівлю. До таких заходів підтримки належать: державні дослідницькі програми; програми боротьби зі шкідниками та захворюваннями; послуги з навчання, розповсюдження інформації й консультаційні послуги; послуги з інспектування, маркетингу та просування товару на ринок, у тому числі інформації про ринок; підтримка інфраструктури; програми створення державних резервів для забезпечення продовольчої безпеки, при цьому закупівля продовольства урядом повинна здійснюватися за поточними ринковими цінами, а також урядова допомога в разі приватного зберігання товарів; витрати на надання внутрішньої продовольчої допомоги знедоленим верствам населення; підтримка доходу, не пов'язана з виробництвом; фінансова участь уряду в програмах страхування доходів і гарантування їхньої безпеки; виплати на відшкодування збитків від стихійного лиха; допомога на структурну перебудову, що надається через програми виведення природних ресурсів із сільськогосподарського виробництва, а також та, що надається через інвестиції; виплати за програмами охорони навколишнього природного середовища; надання допомоги виробникам неблагополучних регіонів [12].

Слід зазначити, що, для України дотримання норм і правил СОТ потребує перегляду не стільки обсягів державної підтримки аграрного сектору, скільки її форм і конкретних заходів.

Кроком уперед у цьому напрямі є спрямування державної підтримки для розвитку фінансово-кредитних установ, які мають стати основним джерелом фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного сектору національної економіки.

Одним із головних завдань державної підтримки аграрного сектору економіки з боку держави є реалізація його величезного потенціалу шляхом стимулювання нарощення обсягів сільськогосподарського виробництва, розширення асортименту продукції як сільськогосподарської, так і переробних галузей, підвищення якості продукції та її конкурентоспроможності на міжнародних ринках.

Державна підтримка розвитку агропромислового комплексу здійснюється шляхом:

- надання податкових пільг (непряма державна підтримка);
- передбачення в державному бюджеті коштів за бюджетними програмами стимулювання розвитку найбільш пріоритетних галузей агропромислового комплексу (пряма державна підтримка).

Переважна більшість аграрних підприємств не мають можливості самостійно фінансувати масштабні інвестиційно-інноваційні проекти.

Відсоткові ставки за банківськими позиками також дуже високі.

Державний бюджет є дефіцитним, а це означає, що держава не має можливості підтримувати інвестиційно привабливі підприємства аграрного сектору. У зв'язку з цим дуже актуальною є необхідність надання державою гарантій потенційним інвесторам.

Державною цільовою програмою розвитку українського села на період до 2015 року визначено такі пріоритетні шляхи розвитку державної підтримки аграрного сектору [5; 7]: запровадження механізму надання сільськогосподарським виробникам державної підтримки, спрямованої на забезпечення здійснення посівів сільськогосподарських культур насінням сортів і гібридів високих репродукцій, дотримання вимог сучасних технологій; розширення застосування ґрунтозахисних технологій обробітку ґрунту; здійснення державного контролю за проведенням заходів з охорони та відтворення родючості ґрунтів; зупинення зменшення поголів'я великої рогатої худоби шляхом удосконалення механізму надання бюджетних дотацій; удосконалення системи лізингу сільськогосподарської техніки та обладнання, розширення обсягів підтримки державних лізингових компаній, активізація лізингової діяльності інших фінансових установ і машинобудівних підприємств.

У сучасних умовах господарювання вкрай необхідним є суворе регулювання міжбюджетних відносин органів влади різних рівнів управління стосовно рішення та організації виділення бюджетних коштів для підтримки аграрних підприємств; здійснення фінансування з урахуванням пріоритетних напрямів розвитку галузей АПК, регіональних особливостей і впровадження дієвої системи контролю за цільовим використанням наданих коштів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Державна фінансова підтримка сільського господарства в нашій країні характеризується недосконалістю і недостатністю фінансування галузевих складових АПК. При цьому в умовах членства України в СОТ необхідним є перегляд не стільки обсягів державної підтримки аграрного сектору, скільки її форм і конкретних заходів.

Велике значення в цьому питанні матиме спрямування державної підтримки в бік розвитку фінансово-кредитних установ, які мають стати основним джерелом фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційно-інноваційного розвитку аграрного сектору національної економіки.

На нашу думку, позитивні наслідки в розвитку аграрного сектору економіки за рахунок забезпечення його потреб у фінансових ресурсах матиме створення і функціонування спеціалізованої банківської установи – Державного земельного банку.

Також ми вважаємо, що проривом у забезпеченні аграрного сектору фінансовими ресурсами буде запро-

вадження механізмів фінансування сільського господарства за участі НБУ.

Таким чином, за умови адекватної державної підтримки виникає реальна можливість створення самостійної бази рефінансування для успішного розвитку сільського господарства і продовольчого виробництва країни.

Список використаних джерел

1. Діброва А. Д. Державне регулювання сільськогосподарського виробництва: теорія, методологія, практика / А. Д. Діброва. – К. : ВПД «Формат», 2008. – 488 с.
2. Білецька Н. В. Бюджетна підтримка сільського господарства в системі державного регулювання аграрного сектора України / Н. В. Білецька // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.6. – С. 163–169.
3. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року // Економіка АПК. – 2007. – № 11. – С. 3–50.
4. Збарський В. Державна підтримка сільського господарства / В. Збарський, В. Горьовий // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2010. – № 6 (255). – С. 27–31.
5. Коробейников М. Зарубежная практика кредитования сельского хозяйства [Электронный ресурс] / М. Коробейников // Международный сельскохозяйственный журнал. – 2010. – № 4. – Режим доступа : http://www.creditcoop.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=108:agro-practice&catid=34:countries.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Про державну підтримку сільського господарства [Електронний ресурс] : Закон України № 1877-IV від 24.06.2004 р. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1088.636.11&nobreak=1>.
8. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансування заходів із захисту, відтворення та підвищення родючості ґрунтів : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 2.03.2011 р. № 180 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/newsnpd?npdList_stind=181.
9. Ткачук І. В. Державна фінансова підтримка сільськогосподарських підприємств / І. В. Ткачук // Облік і фінанси АПК. – 2011. – № 2. – С. 102–105.
10. Про Державну іпотечну установу [Електронний ресурс] : Постанова КМУ № 768 від 17.08.2009 р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=768-2009-%EF>.
11. Про Державний земельний банк України [Електронний ресурс] : проект Закону № 4337 від 07.04.2009. – Режим доступу : http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_2?id=&pf3516=4337&skl=7.
12. Про Державний бюджет України на 2013 рік : Закон України від 06.12.2012 р. № 5515-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5515-17>.
13. Статистичний щорічник України в цифрах у 2011 році / Державний комітет статистики України ; за ред. О. Г. Осауленка. – К., 2012. – 250 с.

Summary. This article analyzes the current situation and the necessity of state support of the financial infrastructure of the agricultural sector of Ukraine. The possibilities of forming an independent basis refinancing agriculture. Grounded priorities for state support of agriculture of the country.

Keywords: state support for agriculture, “yellow and green box”, specialized state financial and credit institutions, general and special funds of the state budget, the National Bank of Ukraine, the Ministry of Agrarian Policy.